

מי עוד מדבר כאן על העתיד? חוץ מהשלום, כמוכן יזהר סמילנסקי

וכשהוא משווה את תקופתנו עם תקופות קודמות - לא רק שאינו "רמוס אשליות", אלא, אדרבא, הוא "עתיר סיפוק מן ההישגים האנושיים והכיבושים הגדולים". נכון, שעדיין נשארו המלחמות ועדיין מאיימת המלחמה האטומית, אף כי אינו מאמין שתפרוץ, אלא שכשהוא שואל אם תקופתנו לעומת התקופות הקודמות - נסוגה או התקדמה - אין לו ספק שהאנושות צעדה קדימה, ומדינות, שעד לא מכבר היו משועבדות בידי אימפריות אדירות, עומדות עתה ברשות עצמן, וגורלן בידיהן, ולמעשה, מעולם לא היינו קרובים כל כך לסיכוי השלום העולמי, וגם אם איננו בטוח שכל זה יקרה עוד בימיו, ברור לו שזה הכיוון: העולם הולך להיות מאוחד יותר, ללא שלטון עם בעם. וללא מלחמות ולא יניחו לאף דיקטטורה להמשיך ולהתקיים, והתחרות שבין מזרח למערב לא תניח גם לקפיטליזם רודף הבצע של אמריקה להמשיך כקודם, באופן שהפער בין עמי העולם רק ילך ויקטן, והוא כבר יכול לראות סיכוי של ממש לחזון העולם החדש: עולם ללא שפיכות דמים, וללא עקדות הבנים. אדרבא, אם יש ממה לחשוש כעת, הרי זה שהעולם ילך ויפרע בלי חזון.

אני רואה גדולה ויופי בדם שבקרבתנו, המשיך, באתי לארץ בהיותי פחות מבן עשרים, מלא חלומות ותקוות ושאיפות, וגם אם נתרששו בעולם הרבה דברים אימיים ומחרידים - עדיין הוא מלא אמונה וביטחון בהתגשמות החלומות והתקוות והשאיפות - גם פה וגם בעולם.

איני יודע, המשיך, מה דרכו של "מנהיג הבירה" - אלוהים - יש גם שהוא עושה דברים מזעזעים ומחרידים ומיאישים, אבל - המאון בכללו הוא חיובי. וזו היא תמצית ניסיונו האישי בימי חלדו, הוא מסיים, וזו גם מסקנת הסתכלותו בהיסטוריה העולמית והיהודית - אמונה באדם, וייעודו, בהתקדמותו, ובהשתכללותו - ובאפשרות שאמנם תקום חברת בני-אדם צודקת וטוב לה.

האמנם לא נסחף משהו, כשכתב כך, וטחו עיניו ולא ראה את המציאות שסביבו? אלא שלבן גוריון, מסתבר, היו תמיד שתי ראיות. ראיה אחת מציאותית, מפוכחת ורציונלית, ועוד ראיה אחת, מסנוורת ורואה את הנכסף כאילו היה ממשות. אולי כאותו הגנן הרואה בנבט הרך גם את האילן בגובהו. לבן גוריון ולחבריו לא היה ניסיון איך מקימים מפוזרות-עם עם גורמלי, ומארץ מפגרת ארץ גושבת. אבל באמת הכל היה ברור לו, לו ולחבריו, וכשקוראים היום מכתב ישן אחד שכתב אחד מראשוני הביילויים שאך זה התיישב על גבעות גדרה הצחיחות, אלה שאין עליהן לא עץ ולא שיח ולא עשב ירוק, ולשאלת חברו, מה הוא עושה בגדרה בשבתות? הוא משיב כי בשבתות הוא יוצא להתהלך על הרי גדרה וביערותיה - ואינו בודה דברים מלבו. וגם אינו דון קישוט שראה ענני אבק כאילו היו גייסות צבא, כי בגדרה, בימים ההם, מסתבר, היו לו לאדם שתי ראיות, אחת לכעת ואחת למחר, שתיהן בו-בזמן, כי אילו היתה לו רק אחת לא היה מחזיק מעמד, לא הוא ולא כל עשרת חבריו, שכן כל שאר הביילויים באלפיהם, אלה האלפים ששרו ורקדו באודסה, להם היתה רק ראיה אחת, ובלי שתי ראיות אי אפשר היה לבוא ולהתקיים או בגדרה, לקום בוקר בוקר לעבודה הקשה ולצאת כשהם כבדים ולבושים היטב בבגדי רוסייה הכהים ובמגפיים הכבדים, ועומדים ככה כפופים ומכים במעדר הכבד שקראו לו טורייה, וחובטים בדבקות בצחיח אדמות החמרה, אוהזים ונאחזים בה בטורייה הזאת שכבר חיסלה בפועל המוני חלוצים טריים ולבנים באמצע התרוננותם, ולקחה והניסה אותם בחזרה לים ולאנויות ולאמא הטובה שלהם, אבל הטורייה היא גם שהצמידה אותם אל אדמת המציאות שרופת האש כפי שהיא כאן, ואל אדמת הברזל והנחושת כפי שהיא כאן, וגם החזירה לו לראש הנלהב מחשבות קצת יותר שפויות, ושיקולים

לא נפגשתי הרבה עם בן גוריון לשיחת שניים. לעתים אל שולחן מזנון הכנסת בין שתי הצבעות, לעתים אל שולחן ועדה כשעוד לא התחילה, פעם כתב לי פתק (שאבד לצערי), ובו הסביר כי את ימי צקלג התחיל לקרוא ואפילו קרא בו כבר כמאה עמודים, אלמלא שנראה לו ש"הבחורים שלנו בחיים טובים הרבה יותר מן הבחורים שבסיפור". ופעם אחרת סיפר לי כי שירה אינו קורא כלל, חוץ מאותם השירים שקרא עוד בצעירותו כל אותם שירי חיבת ציון של הימים ההם, ונראה היה כאילו לבו לא פתוח אל מה שקורה סביבו לא אל האנשים שמסביבו ולא אל הנופים שבשעת נסיעתו, וכולו רק היה סגור על עצמו ועל מחשבותיו הסוערות שניכרו בתנועות ידיו ובשפתיו שהיו קפוצות חזק פנימה בשתיקתו.

ואירע פעם, לאחר הרצאה שהרציתי באילת לפני כנס מורים, אשר שמה היה מכל השמות לא פחות מאשר: "ספרות בעולם סוער" (ושאחר כך גם נדפסה ב"דבר"); והוא קרא וכתב לי דברי ביקורת, כי האנשים שבעולם טובים יותר מאלה שאתה מתאר, כתב לי, ושדורנו בשום פנים איננו דור של ריקים בלבד, כפי שיוצא מתיאורי, שבניגוד לדברי אכן יש אלוהים במקום הזה, וכי רק אנשים שטחיים יכולים היו לחשוב שבעולם פועל רק משחק עיוור של כוחות אטומיים, ושאפילו הקטעים הספרותיים שהבאתי לחיזוק דברי - אינם משכנעים אותו להאמין כי העולם באמת נתרוקן ואיננו עוד אלא רק עולם ריקן ומזעזע. וכי גם הדור הזה עצמו שהטחתי בו סרה איננו כלל "דור רמוס אשליות", כפי שהעללתי עליו בהרצאה, אלא מניסיונו הוא דור נפלא ונהדר כי הדור שהולך וגדל כאן, בארץ, בצה"ל, בקיבוץ, ביישובי הספר, הוא חיובי ויוצר ובונה, גם בגבולות הרחוקים וגם במכוני המדע, והוא גם השיג כבר הישגים כבירים, וגם אם לא תמו עוד מלחמות מן העולם וגם אם פחד המלחמה האטומית עדיין מרחף (והוא, מצדו, לא מאמין באפשרות הזאת), "אני - כתב בהמשך - איני יכול להגיד על דורנו היהודי כי הוא 'דור רמוס אשליות', וגם בלי לשכוח את השואה, הרי דורנו עשיר בכיבושים ובהישגים פנטסטיים". ובלי להתכחש למומים שישנם בחיינו, הרי הרגשתו היא שבימינו נתרששו לנו נסים, לא רק בהקמת המדינה, לא רק בניצחון במלחמות ובעליית מיליוני היהודים, אלא, מכל הכל - בשינוי הגדול שחל בדמותו של היהודי החדש, זה שצמח וגדל פה בארץ, בצה"ל, ביישובי הספר, במכון ויצמן, בספרות ובעבודה.

השחר ועד אחר שקיעת השמש, וכל יום אחד קשה מן היום האחד שלפניו, ושגבו של אדם כבר לא יכול להישבר יותר, ושכל עצמותיו לא יכולות להיות גונחות יותר, ושידיו הן רק תלויות לו והן ריקות משום כוח, ואין בו עוד שום נשמה ולא שום רצון לקחת להתגבר ולקום, לא כארי ולא כגדי, והוא פשוט רק לא רוצה לא רוצה ודי, וכעת זה לא אדם אחד אלא - לא רוצה אחד לא-רוצה ולא-רוצה, רק לא-רוצה, לא-רוצה ולא יכול, וגם לא זוכר איך לכל הרוחות נפל לתוך הצרה הזאת, הוא וכל חבריו האלה, שנראים כעת כאילו עדת קבצנים לבושי קרעים עם מגבעות קש משונות על ראשם, כפופים משונה, ולא זוכרים איך קרה להם שהסתבכו כל כך במליצותיהם עד שלא יכלו עוד לסגת, ולא יכלו עוד אלא רק לקום ולעזוב בית, משפחה ונחות, כשהם כולם אינם אלא עשרה בחורים בודדים, עשרה אחדים מכל אלף המתרוגגים שנאמו והתלהבו באספות הגדולות באודסה, או, כשכולם היו שרים פה אחד, עלה נעלה, ובית יעקב לכו ונלכה.

כעת נראה הכל כאילו כבר היה לפני מאות שנים רחוקות, או אולי רק כמין חלום שצריך להתעורר ממנו, אלמלא שהכל הוא בדיוק כזה כעת ממש ובעליל, אני עצמי יודע איך אבא שלי ועודו רך וצעיר כבן שבע עשרה, איך גם הוא היה בנפרדים מן הבית ומן המשפחה ומן הנוחות, ואיך בקיץ תר"ן, 1890, קם הילד ועלה ציונה, ואיך הוא וחבריו היו שרים, מילים עבריות מן התנך ומנגינה מתייבבת מערבות רוסיה, ואיך היו מקימים צריפים בין אגמי המים של חדרה הירוקה, יוצאים עם סל ובו רק לחם ובצל, אבל גם עיתון אחדות העבודה או הפועל הצעיר, שהיה מקופל בין הפרוסות היבשות ובין התמרים היבשים, ועם המעדר הכבד הזה שנקרא טורייה, ועם הוויכוחים בשעת הפסקת הצהריים, לפני שחזרו לעדור בטורייה הכבדה היא, בשדה הריק לגמרי ההוא, עד הערב, עם הדג מלוח וכוס התה, ורק מתגברים ונושאים קול ושרים יחד, חושו אחים חושו, ועוד משלבים יחד ידיים לריקוד סוער.

אינכם מאמינים, אבל כל זה הלא היה ממש לא מזמן, עוד בימי, כשהכל בעולם עוד היה טרי וחד ויפה, פעמון העבודה היה מצלצל וקצת יהודים ירדו מן הגבעה מצד זה, והמוני ערבים ירדו מן הגבעה מצד זה, ופשוטו על הכרמים הצעירים, ועם זה כאילו כל זה אירע מוזמן מוזמן, אי-פעם לפני עידן ועידנים, אולי בימי אבות אבותינו מקדם, ואולי אפילו מעולמים כך היה, ואין כאן שום פלא מיוחד. אלא שזה כנראה טבע הדברים, אוניית העולים אך זה הגיעה לחוף וכבר התחיל החוף להצמיח בתים ואלה הלכו והתרבו זה בצד זה, וכבר הפכו לעיר, ועיר אחת כבר נוגעת בעיר אחרת, וכבר זו ארץ מלאה וצפופה ובית על בית וקומה על קומה. ואנשים קוראים לילדיהם שמות כיגאל ויגאל ויגאל וגם יפרח ואפילו יזהר, והכל כאן ממש היה הומה עתיד. ובדיוק כאן מתבקש לומר, ותראו לאן הגענו, מה היה לנו אז ומה יש לנו עכשיו. וגם לומר עוד, כי אז היה לנו עתיד יותר גדול מן ההווה, והיום יש לנו רק הווה גדול אין קץ ומי עוד מדבר כאן על העתיד? חוץ מן השלום, כמובן.

(גליון 261, נובמבר 2001; דברים שנאמרו לרגל קבלת פרס בן גוריון)

על תכלית ועל חוסר תכלית, על כדאי ועל לא כדאי, ועל משתלם ועל לא משתלם, כשגדרה של מעלה היתה מתגלה פתאים ונחשפת למטה כמין צחית ברזלי של אדמת נחושת, אדמה שונאת עידור ומתעבת מעדרים, אלמלא שבלי אותו עידור פראי של הרצפה הקשה הזאת של המולדת החדשה, לא ייצא כלום מכל חלומותיכם המופלאים, וכך גם הסבירו להם שכניהם הערבים לא בלי לגלוג, שבלעדי העידור הגדול הזה שיצלח ויפורר ויתחח את רצפת האדמה המהודקת תחתיה זה אלפי שנים, בלי שייקחו ויהלמו בה בכוח ויפתחוה ויהפכוה על פניה, לא יהיה להם מצע קרקע תחוה ראי שבלעדיו אין ולא יהיה כאן לא לחם ולא כרם ולא פרדס ולא באר מים וגם לא גדרה, אם באמת לא רוצים להמשיך עוד ולשתות מעיפוש שיירי המים שנתרו עוד עבשים בחריצי העגלות.

איור: עודד פיינגרט

אני גר היום קרוב לגדרה. המושבה שהקימו אותה חברי בילו, לאחר שנתברר להם שמכל האלפים שנשבעו ברוסיה לבית יעקב, ולאחר שלחוף אודסה הגיעו רק מאות, ולחוף יפו הגיעו רק עשרות ולגדרה לבסוף הגיעו בסך הכל תשעה, כי הרי העשירי חלה פתאום ונשאר בראשון, וכשאני שואל עצמי איפה הייתי אני, אילו גם אני הייתי איתם אז בגדרה שהלכו להקים, לאחר שכבר התייסרו ועבדו והתאמנו בעבודה במקווה-ישראל ונאנקו מן העבודה הקשה, ולאחר כל ימי ראשון לציון ועבודת הפרך, ואו לבסוף להגיע אל גדרה ההיא, שאין בה כלום מלבד רק צחית ואטום ויבש, ולקום אז כל יום, כל יום, ויום יום מחדש ולקום וללכת כל בוקר, ומחדש לחזור ולהתכופף ולהקיש בטורייה באדמות הברזל, באותה עקשנות בלתי אפשרית - האם גם אני הייתי יכול כל כך? באמת?

כי מה באמת החזיק אתם? קל לומר אמונה. או חזון. או תקווה. או עקשנות. או ייאוש. מפני שבכל עניין האהזותם לא היה משחק של רגע בן-חלוף, וגם לא יהיה נגמר כעבור כמה ימים קשים אחדים, כמו במחנות העבודה של תנועות הנוער, אלא שזו היא ההתחלה, זו כבר היתה ההתחלה, ההתחלה הממשית אשר אין חזרה ממנה, ההתחלה של מכאן ועד עולם. ושל זהו זה.

כל גדרה וכל סביבותיה לא היו אז אלא רק שממה גדולה אחת ושלמה, מיפו ועד עזה הכל היה רק גבעות כורכר צחיחות, לא צמח ולא עץ, להוציא אולי איזו סידריה מרוטה וסחופה, או שתיים, פה ושם, שהגמלים עוד לא כרסמוה לגמרי - אלא שהוא כמובן לא כיוזב, מפני שהעתיד דווקא היה שם, עומד כמין הווה אין סופי, והכל כולו רק הווה, עד שאין הבדל בין כעת ובין אחר כך, מפני שאלמלא כך, אילו הכל היה רק כעת כל הזמן, איש לא היה מחזיק מעמד ורק היה קם ובורח.

מצד שני, כשהולכים ומפסירים בחיפזון "כן, נכון, אמנם היו להם בהתחלה כמה שנים קשות", נשמע הכל כאילו פשוט, ומתעלמים מן העובדה שאין שנים אלא יש רק יום אחד, יום ארוך בלי סוף, ושאריו עוד יום אחד, ארוך בלי סוף, ושלא יכול להיות כאן שום מניין שנים, אלא רק עוד יום אחד קשה עד ייאוש שבקושי נגמר, ושכל הזמן יש רק היום הגדול הזה הבלתי נגמר הזה, עומד על מקומו, מקודם עלות